
ANNALIS
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XXI, 1

SECTIO K

2014

Кафедри Міжнародних Відносин Чернівецького національного університету ім. Юрій Федькоєи
Чернівці, Україна

ЮРІЙ МАКАР

*Парламентські вибори в Україні:
їх позитиви та проблеми*

РЕЗЮМЕ

Спираючись на власний досвід і багаторічні спостереження, автор виклав свою особисту точку зору на виборчий процес будь-якого рівня в Україні, незалежно від того – чи вибори парламентські, чи президентські, чи до місцевих органів влади. Вибори до Верховної Ради 28 жовтня 2012 року не були виключенням. Вони повторили процес усіх попередніх. А підведення їх підсумків розкрило повністю картину не лише промахів, але й масових зловживань, що наносять великої шкоди як всередині держави, так і її позиціям на міжнародній арені.

Ключові слова: державотворення, вибори, незалежна держава, демократія, виборча система, політичні партії, політичні системи

Пропонуючи означену тему автор поставив собі за мету розглянути нинішні парламентські вибори під дещо ширшим кутом зору, а саме: пов'язати їх з процесом державотворення до і після здобуття Україною незалежності пам'ятного 1991 року. Під цим автор розуміє формування та розвиток усіх гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової. Вважаючи останні парламентські вибори однією з ланок загального процесу українського державотворення, автор аналізує українську суспільно-політичну думку за роки незалежності [Попович 2007: 386-393, 497-516, 662-679; Кульчицький, Парахонський 2004: 327; Українознавство 2008: 639-670; Ротар 2007: 470; Бурдяк, Василенко, Веренько

2011: 130-243; Орлова 2006: 522-550; Кресіна, Перегуда 2003: 368], подав своє власне бачення процесу, включно з виборами 28 жовтня 2012 року.

ПЕРЕДУМОВИ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Не слід забувати того, що українське суспільство впродовж століть було позбавлене можливості створити свою державність і, практично, не набуло досвіду її формування, а, тим більше, розвитку. Інша справа, хто і яким чином завадив українцям творити свою державність. У їх свідомості, а переважно в патріотично налаштованій частини, склалося переконання, що в усьому винні западливі сусіди, які зазіхали на українські землі і гнобили український народ. Подібне приписувалося росіянам, полякам та, зрештою, усім іншим сусіднім народам. Але, чи насправді це стовідсотково так. У середовищі українських вчених з цього приводу ведуться дискусії, особливо після здобуття Україною незалежності, коли з'явилися можливості відверто обговорювати суспільно-політичну проблематику і називати речі своїми іменами.

Виявляється, що крім зовнішніх факторів, діють ще й фактори внутрішні, і вони певною мірою є визначальними. У випадку України одне наклалося на інше. Ми щиро пишаємося здобутками Київської держави, Галицько-Волинської держави. Але то було у глибоку давнину. За часів Богдана Хмельницького виникла Козацька держава, котра протрималася три десятиліття. Вже у XX столітті українці здійснили дві спроби унезалежитися. Перший раз це трапилося під час і по закінченні Першої світової війни, коли виникла Українська Народна Республіка, а за нею Західноукраїнська Народна Республіка, які на початку 1919 року теоретично об'єдналися в єдину державу. Але обидві республіки встояли недовго. Національно-патріотичний зрив у роки Другої світової війни наперед був приречений на невдачу. І лише остання декада XX століття неочікувано принесла Україні незалежність.

Цілком зрозуміло, що в міжнародних відносинах фактор сили не є другорядним. Сказане стосується й ставлення сусідніх держав до України. Але ми, українці, повинні собі чітко уявити, що на якомусь етапі суспільного розвитку ми втратили те, про що так довго і наполегливо твердимо – національну ідею. До наших днів вона суттєво трансформувалася. Якщо раніше вона більше зводилася до здобуття Україною незалежності, то тепер вона мала б означати вже щось ширше – національний інтерес. А це, у свою чергу, означає перевагу власних потреб держави у сфері політики, економіки, обороноздатності, культури тощо над усім іншим. Тобто держава повинна вміти будувати свої зовнішні стосунки з урахуванням перш за все своїх власних інтересів, шануючи, поза сумнівом, норми міжнародного права і рахуючись з інтересами тих держав чи об'єднань, з якими має справу [Макар 2011: 407-415; Макар 2012: 120-126].

Негоже було б ставитися з неповагою до власного народу і своєї держави. Автор ніяким чином не робить цього. Єдине, чого він хоче, то це – дійти до першопричин, за яких будь-які починання для нас закінчуються невдачею. А їх нам все ж потрібно шукати у самих себе. Немає сумніву у тому, що українське суспільство шматують проблеми політичного, національного, соціального характеру. Подібні речі характерні практично для всіх країн – навіть найбільш розвинених. Але за обставин стійкішої, ніж в Україні, стабільності вище означені проблеми не такі дошкульні, як для молоді української державності.

ЗДОБУТТЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ПОЧАТКИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОСТІ

Якщо повернутися до розпаду Радянського Союзу, то він стався не внаслідок якогось бурхливого національно-визвольного зриву уярмлених народів. Такий зрив міг статися, його прояви мали місце в попередні десятиліття, але до пори до часу вони стримувалися могутністю каральної системи. Система ж виявилася слабкою через саму свою природу. Якщо до розпаду СРСР і з його початком в більшості тодішніх союзних республік мали місце сутички, коли гинули люди (згадати б хоча події у Вільнюсі, Тбілісі тощо), то в Україні нічого подібного не було (і, на щастя, немає дотепер). З високим патріотичним піднесенням відбувся референдум 1 грудня 1991 року, коли понад 90% тодішніх жителів України рішуче заявили, що хочуть бути громадянами незалежної держави. Тоді ж обрали першого її Президента – Леоніда Кравчука. При цьому слід наголосити, що етнічні українці склали значно нижчий відсоток населення тодішньої УРСР, ніж кількість тих, хто висловився за незалежність. А, якщо до того ж врахувати, що певна кількість етнічних українців не проголосувала за незалежність, то, само собою, напрошується думка, що громадянами незалежної України хотіли стати інші народи, які її населяли – росіяни, поляки, румуни, угорці та інші.

Перед Україною, як це твердили суспільствознавці, відкривалися широкі можливості доволі швидкого суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку, якщо врахувати, що після Російської Федерації вона була другою у Союзі за економічною потужністю. Цілком зрозуміло, що розпад СРСР, який загалом пройшов, скажемо так, мирним шляхом, був все ж таки процесом, щоб не сказати дуже пафосно, зміни однієї формації іншою. Процес виявився достатньо болючим практично для всіх колишніх республік, навіть для нинішніх держав Балтії, які тепер входять до європейських та євроатлантичних структур, і на тлі інших пострадянських держав виглядають більш-менш благополучними [Українознавство 2008: 203-221].

Що ж до України, то перша половина 90-х років виявилася для неї важкою з усіх точок зору. Це знову ж таки стосується усіх сфер життя – суспільно-політичної, соціально-економічної, становища на міжнародній арені. По-іншому,

мабуть, не могло й бути, оскільки країна протягом століть перебувала фактично у колоніальній залежності. Пригадати хоча б боротьбу навколо атрибутів державності – гербу, гімну, прапора. Зрештою, вона й досі не завершена. Малий герб прийняли півтори десятиліття тому, а великого немає й досі. Чи можна в нинішній Європі знайти ще таку країну, в якій зневажається державна мова, конституційно закріплена? Ставлю лише проблему, не займаючи часу на її вияснення, бо все й так зрозуміло [Бурдяк, Василенко, Веренько 2011: 382-387].

Соціально-економічна сфера стала заручницею розкрадань, перерозподілу вже поділеного, недолугої зовнішньої політики тощо. Мільйони українських громадян в пошуках порятунку кинулися в мандри. Ніхто толком не знає, скільки ж українських громадян мігрує світом. Цифри називаються від 3,5 млн. до 7,5 млн. осіб. Час від часу засоби масової інформації подають статистику і на карті світу можна побачити, що в такій-то країні нинішніх біженців з України стільки-то десятків чи сотень тисяч. Причому міграційні потоки керуються на Схід і на Захід. В останньому напрямку мігрують здебільшого із західних областей. І це зрозуміло, бо люди здавен там мають родичів, особливо за океаном. На Схід – здебільшого зі східних областей. І цей процес легко зрозуміти. Хоч, якщо брати до уваги мігрантів – фахівців високих кваліфікацій, то вони переважно намагаються дістатися на Захід, і не лише заради матеріальної вигоди.

РОЗВИТОК ДЕМОКРАТІЇ І ВИБОРЧА СИСТЕМА

За роки незалежності громадяни обрали чотирьох президентів, кількаразово Верховну Раду, а також місцеві ради. Спочатку вибори до Верховної Ради проводилися за змішаною системою, коли половина її складу обиралася в одномандатних мажоритарних округах, а інша – за партійними списками. Потім політики дійшли згоди, що найбільш демократично обирати депутатів лише за партійними списками. І всі депутати українського парламенту, а їх 450, стали обиратися виключно за партійними списками, чи списками політичних блоків. Такими блоками були, наприклад, За єдину Україну, Блок Юлії Тимошенко, Наша Україна – Народна самооборона.

На шляху державотворення українське суспільство зіткнулося з проблемою, сказати б, вживання в демократію. Як виявилось, це надзвичайно складна проблема. Суспільство, яке століттями її не знало, відразу потрапило в обійми вседозволеності, не стільки у сфері взаємолюдських стосунків, скільки у сфері перерозподілу матеріальних цінностей. Безумовно, гострою проблемою залишалися стосунки між сходом і заходом країни, які сотнями років перебували у складі різних держав і, відповідно, сповідували різні духовно-суспільні цінності. Як відомо, радянська система влади базувалася на постійному вишукуванні внутрішніх - класових, ідеологічних і націоналістичних - ворогів. На жаль, незалежна Україна досі не змогла повністю звільнитися від цього, з дозволу

сказати, суспільного надбання. Ми, наприклад, ніяк не можемо примирити ветеранів Радянської армії і Української повстанської армії, хоч на низовому рівні вони давним давно примирилися, а ворожнечу штучно підтримують політичні сили у гонитві за примарними політичними дивідендами. Щоправда, то не єдиний фактор, який не сприяє згуртуванню суспільства.

Як не прикро, але не можна обійти мовчанням так званих сумнозвісних «українських грабелів». Щонайменше сотню років цей жартівливий, але, на жаль, правдивий вислів постійно присутній в лексиконі українців. Він означає, що останні постійно набивають собі лоба, повторюючи ті самі помилки, замість того, щоб раз назавжди навчитися на перших з них. Сюди ж слід додати крилаті вислови «про двох українців і трьох гетьманів», про «двох українців і три політичні партії» тощо. Знову ж таки, то виключно вина самих українців у тому всьому, що з ними діється, хоч певну її частку слід віднести на рахунок оточуючого середовища. Проте, українському суспільству від того не легше [Кресіна, Перегуда 2003: 181-215].

Вже вкотре, знову ж, на превеликий жаль, мусимо констатувати одні і ті ж самі факти. Політична боротьба за владу між політичними партіями поглинає усі сили, усі ресурси суспільства. Зрештою, безмежний розлив демократії у державі, яка її майже ніколи не мала, також особливої користі не приносить, хоч з іншого боку сама демократія – це велике досягнення незалежної України. В усякому випадку, усі політичні сили, які приходили в Україні до влади, постійно піднімали питання про те, що лише вони здатні вивести державу з глухого кута, в якому вона опинилась. Але запекле взаємне поборювання, як досі, не давало можливості реалізувати добрі наміри стосовно оздоровлення суспільства і належного соціально-економічного розвитку держави [Burdiaк, Makar 2011: 311-322].

НИНІШНІ ПАРЛАМЕНТСЬКІ ВИБОРИ

Ось на такому загальному суспільно-політичному тлі пройшли в Україні 28 жовтня 2012 року вибори до Верховної Ради. Згідно з діючим законодавством Центральна виборча комісія мала у своєму розпорядженні два тижні на те, щоб підбити остаточні результати виборів. Справді такі результати оприлюднено 12 листопада 2012 року. Але, в певному сенсі, вони виявилися не стовідсотково остаточними, бо у зв'язку з величезною плутаниною і, звісно, зловживаннями при підрахунку голосів, у першу чергу в мажоритарних округах, Центральна виборча комісія, щоб не затягувати процесу оприлюднення підсумків виборів, а тим самим і стану стагнації в суспільстві й державі, ухвалила компромісне рішення про попереднє формування Верховної Ради у складі 445 депутатів замість 450. Детальніше про це дещо нижче. Нагадаємо, що до парламенту пройшли лише п'ять політичних партій, які подолали п'ятивідсотковий бар'єр.

Маємо на увазі Партію регіонів, Батьківщину, УДАР, Свободу і Комуністичну партію. Але це проблеми не знімає. Дуже гостро, наприклад, стоїть питання після виборів у п'яти одномандатних мажоритарних округах – по одному у Києві (окр. 223), Київській (окр. 9), Миколаївській (окр. 132) та по двох у Черкаській (окр. 194, 197) областях [<http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/wp039pt001f01=900.html>]. В тих округах зіткнулися інтереси кандидатів-самовисуванців, які орієнтуються на правлячу партію, та представників УДАРу Віталія Кличка, Батьківщини і Свободи.

Проте в багатьох інших мажоритарних округах справи з підведенням підсумків голосування виглядали не набагато кращими. Довго не вщухали пристрасті, крім п'яти згаданих, навколо інших округів. Опозиція вимагала перерахунку голосів ще у 13 мажоритарних округах. Зрештою, у Верховній Раді був зареєстрований законопроект від опозиції про перевибори по всій Україні не лише в мажоритарних округах, але й у загальнодержавному [Nasze Słowo 2012: 5].

Беручись до аналізу статистичних підсумків виборів, автор оперував офіційними відомостями, за якими було підраховано 100 % голосів по загальнодержавному багатомандатному округові, а також по одномандатних мажоритарних округах, крім п'яти. Відповідно картина виглядає наступним чином (див. таблицю 1):

Таблиця 1. Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу

№	Партія	Графік	Відсоток „ЗА”	Голосів „ЗА”
1	Партія регіонів		30.00	6 116 746
2	Політична партія Всеукраїнське об'єднання „Батьківщина”		25.54	5 209 090
3	Політична партія „УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка”		13.96	2 847 979
4	Комуністична партія України		13.18	2 687 269
5	Політична партія Всеукраїнське об'єднання „Свобода”		10.44	2 129 933
6	Партія Наталії Королевської „Україна – Вперед!”		1.58	322 198

7	Політична партія „Наша Україна”		1.11	226 492
8	Радикальна Партія Олега Ляшка		1.08	221 144
9	Партія Пенсіонерів України		0.56	114 206
10	Соціалістична партія України		0.45	93 071
11	Партія Зелених України		0.34	70 261
12	Українська партія „Зелена планета”		0.34	70 106
13	Партія „Руський блок”		0.31	63 532
14	Політична партія „Зелені”		0.25	51 369
15	Політична партія „Україна майбутнього”		0.18	37 909
16	партія Політичне об’єднання „Рідна Вітчизна”		0.16	32 701
17	Політична партія „Народно-трудовий союз України”		0.11	22 854
18	Політична партія „Нова політика”		0.10	21 030
19	Політична партія Всеукраїнське об’єднання „Громада”		0.08	17 667
20	Політична партія Українська Національна Асамблея		0.08	16 913
21	Ліберальна партія України		0.07	15 549

[Джерело: <http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/wp300pt001f01=900.html>]

З урахуванням даних про підсумки виборів у мажоритарних округах (без згаданих вище округів, де неможливо було встановити результати) новий склад Верховної Ради виглядає наступним чином (див. таблицю 2):

Таблиця 2. Інформація про попередній склад Верховної Ради нового скликання

Політична сила	Можлива кількість депутатських місць	За партійними списками	По мажоритарних округах	Відсоткова кількість місць
Партія регіонів	185	72	113	41.33%
Батьківщина	101	62	39	23.11%
Самовисування	43	0	43	9.78%
УДАР	40	34	6	8.89%
Свобода	37	25	12	8.22%
КПУ	32	32	0	7.11%
Єдиний центр	3	0	3	0.67%
Народна партія	2	0	2	0.44%
Партія Олега Ляшка	1	0	1	0.22%
Союз	1	0	1	0.22%
Разом	445	225	220	99.99% ¹

[Джерело: <http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/wp039pt001f01=900.html>; Ветеран праці 2012: 1]

З наведеного вище видно, що до попереднього підсумку були уведений дані про обраних депутатів як за партійними списками, так і в мажоритарних округах. Як бачимо, Партія регіонів посіла перше місце, чого слід було очікувати, здобувши 185 депутатських мандатів, у тому числі 72 за списком і 113 в одномандатних округах, що складало 41,33 % місць у парламенті. За нею йде партія Батьківщина, яка здобула 101 мандат, 62 за списком і 39 в мажоритарних округах. Разом це 23,11% місць у парламенті. Наступну сходинку посіла політична партія Український Демократичний Альянс за Реформи Віталія Кличка (УДАР), здобувши 40 місць у Верховній Раді, з них 34 за списком і 6 в мажоритарних округах, або 8,89%. Відразу за ним розмістилося Всеукраїнське об'єднання Свобода, яке здобуло 37 гарантованих місць у парламенті, у тому числі 25 за списком і 12 в мажоритарних округах, що склало 8,22% від загальної кількості депутатів. І, накінець, п'ятою політичною силою, яка пододала п'ятивідсотковий бар'єр є Комуністична партія України, котра посіла у новому парламенті 32 місця, причому усі за списком, бо в мажоритарних округах вона ні в одному не виграла виборів. Крім того, до нового парламенту ще увійшли представники чотирьох політичних партій, які як такі до парламенту не потрапили, бо не змогли п'я-

тивідсоткового бар'єру, але їх представники виграли вибори в мажоритарних округах. Сказане стосується Єдиного центру Віктора Балоги. Разом з ним до парламенту увійшли ще два представники його політичної сили. Народна партія має у Верховній Раді двох своїх представників, в тому й колишнього її голову Володимира Литвина. Через мажоритарні округи до Верховної Ради провели по одному депутату ще дві маргінальні партії – це Радикальна партія Олега Ляшка (він – сам) і партія Союз. Кожен з них становить 0,22% від тих, хто пройшов до парламенту. Як підтвердили дані ЦВК, від політичних партій і мажоритарних округів до Верховної Ради пройшло 445 депутатів, тобто бракує ще 5. Які політичні сили заповнять цю нішу, покищо важко сказати. Більше того, 43 самовисуванці, які пройшли до парламенту виключно від мажоритарних округів, насправді усі, або в усякому випадку їх більшість, увійшли до провладної коаліції. Склалася ситуація, за якої Партія регіонів забезпечила собі у повному складі Верховної Ради щонайменше просту більшість без потреби блокування з іншими партіями. Щоправда, з тих п'яти політичних сил, які поза будь-яким сумнівом зайняли місця у сесійній залі, Партія регіонів може розраховувати лише на комуністів, якщо говорити про коаліцію, бо Батьківщина, УДАР і Свобода категорично відмовляються від співпраці з регіоналами. Але остаточно щодо розкладу політичних сил у Верховній Раді можна було б говорити не лише після остаточного підрахунку голосів Центральною виборчою комісією, але передусім після сформування якісного складу, тобто утворення коаліцій. Крім того, Україна постійно відчуває постійний тиск з боку зовнішнього фактора при формуванні своєї зовнішньополітичної орієнтації.

Ще декілька зауважень щодо виборів у закордонному загальнодержавному виборчому окрузі, який мав дільниці у 87 країнах світу. Тут переможцем вийшло Всеукраїнське об'єднання Свобода, зібравши 23,63 % голосів виборців. За ним з невеликим відставанням у 74 голоси на друге місце вийшла Партія регіонів, здобувши 23,27 %. УДАР посів третє місце з 22,11 %, відставши від регіоналів на 236 голосів. Всеукраїнське об'єднання Батьківщина замкнуло список політичних сил, які в зарубіжному окрузі подолали п'ятивідсотковий бар'єр, здобувши 19,85 % голосів виборців. Комуністична партія України відсоткового бар'єру не здолала, набравши 3,46 % голосів на свою користь. Детальніші дані наводимо у таблиці 3.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Вибори – парламентські, президентські чи на місцевому рівнях – як правило, супроводжуються у будь-якій країні різноманітними конфліктами, що, правда, здебільшого у передвиборний час. Найсвіжіший приклад – нещодавні парламентські вибори в Грузії, які прогнала пропрезидентська політична сила, а виграла їх, відповідно, опозиційна. Баталії стихли відразу після виборів. Для

Таблиця 3. Підсумкові дані по виборах у загальнодержавному багатомандатному окрузі за рубежем

Загальна кількість закордонних виборчих дільниць		116	
% опрацьованих протоколів		100.00	
№	Партія	Гравік	Голосів ЗА
1	політична партія Всеукраїнське об'єднання "Свобода"	23.63	4 827
2	Партія регіонів	23.27	4 753
3	Політична партія "УДАР (Український Демократичний Альянс за Реформи) Віталія Кличка"	22.11	4 517
4	політична партія Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"	19.85	4 054
5	Комуністична партія України	3.46	707
6	політична партія "Наша Україна"	2.09	428
7	Партія Наталії Королевської "Україна – Вперед!"	0.99	204
8	Партія Пенсіонерів України	0.83	171
9	Партія "Руський блок"	0.69	142
10	Соціалістична партія України	0.63	129
11	Українська партія "Зелена планета"	0.38	79
12	Політична партія "Зелені"	0.33	69
13	Партія Зелених України	0.33	68
14	ПОЛІТИЧНА ПАРТІЯ "УКРАЇНА МАЙБУТЬОГО"	0.24	51
15	Радикальна Партія Олега Ляшка	0.22	45
16	партія Політичне об'єднання "Рідна Вітчизна"	0.17	36
17	політична партія Українська Національна Асамблея	0.17	35
18	Політична партія "Народно-трудовий союз України"	0.15	31
19	Політична партія "НОВА ПОЛІТИКА"	0.13	28
20	ліберальна партія України	0.12	25
21	Політична партія Всеукраїнське об'єднання "Громада"	0.11	23

[Джерело: <http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/wp312pf001f01=900.html>]

України, на жаль, характерний дещо інший сценарій розвитку подій. Українське суспільство безперервно перебуває у стані напруження від виборів до виборів будь-якого рівня. Не складають виключення й нинішні вибори. Більше того, експерти сходяться на тому, що остання виборча кампанія стала чи не найбруднішою від усіх попередніх. В гонитві за перемогою політичні сили допускалися порушень законодавства, використовуючи підкуп виборців, адміністративний ресурс тощо. Якщо самі вибори 28 жовтня пройшли більш-менш спокійно, то підрахунок голосів, який тривав добрих два тижні, перетворився на справжні баталії в одномандатних мажоритарних округах за перемогу того чи іншого кандидата. Такі речі роздирають суспільство і не прикрашають його в очах світової громадськості. Увесь цивілізований світ повчає Україну, як потрібно проводити вибори, як слід будувати внутрішньополітичні стосунки і як вести себе на міжнародній арені.

Українські політики поступово усвідомлюють, що нескінчена боротьба за владу лише руйнує суспільство і ніяким чином не сприяє розвитку та процвітанню держави. Щоправда, процес взаємного поборювання зайшов далеко і знадобляться роки, щоб досягти у цій справі прогресу. Президент у своєму Зверненні до українців закликав їх, а передусім політичні сили, які увійшли до нового парламенту, відкинути політичні антипатії і взятися разом до розбудови держави, її економіки, піднесення добробуту тощо. Проте вгамувати пристрасті не так просто в умовах сучасної України. Все, що відбувається в українському суспільстві, вимагає, тим не менше, зосередження зусиль усіх політичних сил на подоланні існуючих протиріч і торування шляхів до розвитку усіх сфер суспільного життя та опрацювання належного зовнішньополітичного курсу. Цілком зрозуміло – це вимагає тривалого часу і політичної волі та державницької мудрості провідних політичних сил країни.

У своїй масі громадяни України вірять, незважаючи ні на що, у перспективу одужання своєї держави і прикладають усіх зусиль, щоб цей процес прискорити, хоч, повторюся ще раз, їм дісталася нелегка спадщина минулого, яку так чи інакше слід подолати. Безумовно, усім нам хочеться бачити свою державу стабільною, сильною, процвітаючою. Але ми не можемо усі проблеми, що непокоять суспільство, звалювати виключно на владу, бо в кожній країні вона є такою, яким є суспільство.

Автор виклав своє власне, критичне бачення проблеми не з метою очорення своєї держави, а виходячи з бажання допомогти нам усім подолати, по можливості швидше, труднощі на шляху розвитку, які ми самі собі створюємо.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Бурдяк В.І., Василенко С.Д., Веренько В.І. 2011. *Політика і права людини*, В-во Чернівецького університету, Чернівці, 536 с.
- Кресіна І.О., Перегуда Є.В. 2003. *Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми*, В-во «Ін Юре», Київ, 368 с.
- Кульчицький С.В., Парахонський Б.О. 2004. *Новітній український державотворчий процес*, Наукова думка, Київ, 327 с.
- Орлова Т.В. 2006. *Історія сучасного світу*, Знання, Київ, 551 с.
- Ротар Н.Ю. 2007. *Політична участь громадян України у системних трансформаціях перехідного періоду*, В-во Чернівецького університету, Чернівці, 470 с.
- Попович М. 2007. *Червоне століття*, Видавництво «АртЕк», Київ, 888 с.
- Українознавство* 2008. / ред. Обушний М.І., Вид-во Київського університету, Київ, 672 с.
- Burdiak W., Makar J. 2011. *Populizm w działalności ukraińskiej elity politycznej [w:] Krakowskie Studia Międzynarodowe. Populizm wyzwaniem dla dobrego rządzenia i współpracy międzynarodowej*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków, с. 311-322.
- Makar J. 2011. *Dwudziestolecie relacji ukraińsko-polskich: osiągnięcia, problemy a perspektywę na przyszłość [w:] Polska, Słowacja, Europa Środkowa w XIX-XXI wieku*, W-wo UR, Rzeszów, с. 407-415.
- Макар Ю. 2012. *Зовнішньополітична орієнтація України: проблема вибору стратегічного партнерства [в:] Науковий вісник Чернівецького університету. Вип. 607-608. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини*, В-во Чернівецького університету, Чернівці, с. 120-126.
2012. *Ветеран праці*, 21 листоп., с. 1.
2012. *Nasze Słowo*, 18 paźdź., с. 5.
2012. *Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу*, <http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/wp039pt001f01=900.html>.
2012. *Відомості про підрахунок голосів виборців по загальнодержавному багатомандатному виборчому округу*, <http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/wp300pt001f01=900.html>.
2012. *Інформація про попередній склад Верховної Ради нового скликання*, <http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/wp039pt001f01=900.html>.
2012. *Підсумкові дані по виборах у загальнодержавному багатомандатному окрузі за рубежем*, <http://www.cvk.gov.ua/vnd2012/wp312pt001f01=900.html>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Юрій Макар – професор, доктор, керівник Кафедри міжнародних відносин Чернівецького національного університету ім. Юрій Федьковича. Службова адреса: вул. Коцюбинського, 2, 58012, Чернівці, Україна. Тел.: 380372521994 (служб.), 380372514396 (дом.), 380505279439 (моб.), електронна пошта: y.makar@chnu.edu.ua.